

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.fpvmv.umb.sk/politickevedy>

Autor(i) / Author(s): Babicová Viktória
Článok / Article: Alexis de Tocqueville: Sociálne väzby a demokracia. Analýza teórie indológov Sudiptu Kaviraja a Parthu Chatterjeeho na prípade Indie / Alexis de Tocqueville: Social Bonds and Democracy. The Analysis of Theories of Sudipta Kaviraj and Partha Chatterjee Applied on the Case of India
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

BABICOVÁ, V. 2012. Alexis de Tocqueville: Sociálne väzby a demokracia. Analýza teórie indológov Sudiptu Kaviraja a Parthu Chatterjeeho na prípade Indie. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 15, č. 1, 2012. ISSN 1335 – 2741, s. 86 – 104.

Dostupné na internete:

<http://www.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/1_2012/babicova.pdf>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

ALEXIS DE TOCQUEVILLE: SOCIÁLNE VÄZBY A DEMOKRACIA. ANALÝZA TEÓRIE INDOLÓGOV SUDIPTU KAVIRAJA A PARTHU CHATTERJEEHO NA PRÍPADE INDIE.

Viktória Babicová*

RESUME

Alexis de Tocqueville: Social linkage and democracy. Analysis of Sudipta Kaviraj and Partha Chatterjee theories in Indian case. The paper presents the scholar debates and reflections concerning the evolution of social conditions in India, in the context of their impact on democracy functioning. The analysis deals with two concepts of Indian authors, who built up their conclusions upon the Tocquevilles project of dependencies of two social phenomenons: democracy and unequal society. The main objective is to analyze the creation process of civil society in India and to remit incentives of mass mobilization and political interest about the masses in general. All this reflections are dealt with selected philosophical syllogism of chosen theorists. The text reassesses issue of the unique process of social inclusion whereby the masses begun to transform the whole logic of Indian civil society functioning. Thus the basis of Sudipta Kaviraj and Partha Chatterjee theories make it possible to answer on the posed questions: how does function the relation between the democracy and social inequality and how the social institutions have defined this relation in India?

Key words: social inequality, equal conditions, democracy, India, mass mobilization, caste.

Úvod

Demokracia je jednou z najdlhšie pretrvávajúcích a najvplyvnejších myšlienok politickej a filozofickej teórie. Neexistuje jej autorizovaná definícia a mnoho ďalších konceptov (multikulturalizmus), prvkov (sociálne hnutia) a ideí (pre indickú prax pomerne nová koncepcia celospoločenskej rovnosti) redefinujú jej princípy a praktiky. Počas dlhých rokov svojej evolúcie sa vyvinula do kritického konceptu, ktorý sa stáva normou a ideálom, ktorým je verifikovaná politická realita.

---

* PhDr. Babicová Viktória pôsobí ako doktorandka na Katedre politológie Fakulty sociálnych štúdií, Masarykova univerzita v Brne, e-mail: 281926@mail.muni.cz.

Samotný život v demokratickej spoločnosti má viac podôb ako len pravidelnú voľbu reprezentantov. V Indii bola síce regulárnosť volieb prerogatívom, ale absencia zrovnoprávnenia všetkých častí spoločnosti v zmysle participácie postupne odhaľovala vnútorné kontrasty systému. Modernita ako trajektória historických udalostí, špecifických pre každú spoločnosť priniesla aj do indického projektu demokracie porovnanie a de/formovanie ideí demokratických inštitúcií a ústavných opatrení markantne ovplyvnených britským a americkým modelom. Na druhej strane komparácia poskytuje parochiálny obraz toho, čo vlastne historicky demokratické bolo. Nebudeme sa teda zaoberať taxonómiou foriem demokratických režimov, ale prejdeme priamo na vzťah indickej demokracie a sociálnej rovnosti, ktorú táto štúdia analyzuje.

Ich kauzalita sa stále častejšie objavuje nielen vo formalistických diskusiách o demokracii a aspektoch politických inštitúcií, ale aj v síce zatiaľ abstraktných, ale seriózných úvahách indickej sociálnej vedy o budúcom obraze indickej spoločnosti. Pri úvahe nad oboma pojmami je zrejmé, že ide o spoločenské procesy a text prostredníctvom využitia teoretických konceptov popisuje reálne možnosti ich kolúzie. Téma je ponímaná z pozície, v ktorej demokracia nepredstavuje len súbor noriem prepojených na „západné“ systémy, ale aj kombinuje a podporuje procesy sociálnych zmien, prebiehajúcich v každej spoločnosti iným spôsobom. Vychádzame z predpokladu, že prepojenie vplyvu demokracie so spoločnosťou kryštalizujú sociálne súvislosti, ktoré transformujú tradičné princípy spoločnosti. Na pochopenie celého komplexu a štruktúry vzťahu formy vlády a formy spoločnosti je zvolená teória **Alexis de Tocquevilla**, ktorá vo svojej obsiahlosti poskytuje aj základnú tézu ich historických a principiálnych prepojení.

Text prezentuje výroky filozofov, opisujúce vývoj, logiku a perspektívu možností, ktoré podmieňovali a ovplyvňovali indický projekt realizácie demokratických princípov v kontexte sociálnej variability.

V texte je vyšpecifikovaná téma vzniku občianskej spoločnosti v Indii a proces inklúzie všetkých spoločenských skupín, ktoré boli spočiatku vylúčené. Ďalšou popisovanou súvislosťou je postupné začleňovanie vylúčených sociálnych skupín do spoločenských a politických asociácií, čím začali masy transformovať logiku fungovania občianskej spoločnosti a takisto demokracie v Indii. Analýzou tejto témy text odpovedá na otázku, ako funguje vzťah medzi demokraciou a sociálnou rovnosťou a ako občianske spoločenské inštitúcie v Indii tento vzťah zadefinovali. Na dosiahnutie tohto zámeru sme použili teóriu

tých indických odborníkov, ktorí v kontexte zvolenej témy pojednávali o **Tocquevillovej** analýze súvisiacich spoločenských procesov a ponímali ich buď vecne alebo metodologicky.

Celý text je vypracovaný na podklade diskusie k **Tocquevillovej** teórii a jej aplikácii na problematiku vývoja indickej demokracie v historickom a nacionalistickom horizonte. Využitím prác indických odborníkov, ktorí konfrontovali fungovanie demokracie v Indii v práci, uvažujeme o ich súvise s **Tocquevillovou** teóriou, uvedomujúc si limitovanosť jej vysvetlení, ale aj jej filozofickú hodnotu a sociálnu citlivosť, ktorou **Tocqueville** disponoval. V texte poukazujeme na slabosti indickej demokracie prostredníctvom kritického naratívu koloniálnej a postkoloniálnej Indie.

Vo všeobecnosti môžeme rozdeliť prístup indických autorov, ktorí sa odvolávajú na **Tocquevilla** v kontexte indickej demokracie, na dve základné kategórie: a) autori, ktorí sa odvolávali na **Tocquevillovu** filozofiu výlučne vecne, b) autori, ktorí ju využili metodologicky. Naším kritériom výberu bol všeobecný súhlas konceptov s **Tocquevillovým** uvažovaním a ich záujem o občiansku spoločnosť, jej inštitúcie v kontexte s demokratickým vývojom krajiny. Vybrali sme dvoch politických filozofov súčasnosti, **Sudipta Kaviraj** a **Partha Chatterjee**, prostredníctvom prác ktorých je v záujme textu oboznámiť čitateľov so základnou logikou vývoja indickej spoločnosti a demokracie z pohľadu indických filozofov. Konkrétne **Sudipta Kaviraj** je jedným z autorov, ktorý si vyberá problémy z **Tocquevillovej** teórie veľmi vecne a porovnáva ich s indickou realitou, pričom **Partha Chatterjee** využíva **Tocquevillove** definície ako metodologický podklad na svoju teóriu.

Sociálny kontext v Tocquevillovej teórii demokracie

Tocqueville sa narodil v Paríži v aristokratickej rodine. Už tieto dva fakty by mali logicky negovať jeho osobný záujem o demokraciu v Amerike a jeho silné presvedčenie rovnosti v spoločnosti. Autorova práca *Demokracia v Amerike* patrí medzi najväčšie diela o Spojených štátoch napísané cudzincom. Jeho aristokratický pôvod ho predurčoval zaradiť sa medzi obhajcov obnovy aristokracie. On však argumentoval, že idea rovnosti sa postupne rozšíri do celej spoločnosti. Túto myšlienku doviedol až do predstavy úplného rozšírenia participácie občanov na politických aktivitách. S pridaním vedy a poznania dal aj najchudobnejším jedincom v spoločnosti do ruky zbraň poznania, ktoré bolo spolu so vzdelanosťou tradične považované za vlastníctvo

vybraných častí spoločnosti.

Tocqueville komparoval americkú spoločnosť s francúzskou, čo mu umožnilo dospieť k motivujúcej myšlienke, že rovnosť podmienok nie je unikátnou črtou len v americkej spoločnosti. Po francúzskej revolúcii sa domnieval, že rovnosť môže byť rozšírená kdekoľvek a v akýchkoľvek spoločnostiach. Jeho univerzálnym cieľom bolo pripraviť cestu demokracii, aby mohla prísť vo svojej praktickej forme. Svoje konštatovanie o veľkolepom projekte zhodnocuje vo výroku „*pre tých, pre ktorých je demokracia synonymom nepokoja, anarchie, plienenia a vraždenia, sa pokúsím ukázať, že vláda demokracie môže byť porovnávaná s rešpektom pre vlastníctvo, obhajoby práv, ochrany slobody, a to s úctou k náboženstvu... Demokracia má tiež významné a vznešené elementy... Demonštroval som im, že akýkoľvek bude ich názor na túto tému, je príliš neskoro uvažovať nad tým, či spoločnosť sama postupuje a posúva sa smerom k rovnosti podmienok*“ (Tocqueville, 1961, s. xiv).

Po zavedení demokracie v Amerike a jej úspechu bola problematika demokracie prenesená z výšin hypotetických špekulácií na úroveň existencie pevných základov pozitívneho a najmä empirického pozorovania, na ktorom mal svoje zásluhy aj **Tocqueville**. Bol jedným z prvých vedcov, ktorý si stanovil demokraciu ako primárny objekt reálneho výskumu. Hľadal možnosti, ako dosiahnuť stav rovnováhy medzi vládnymi akciami a občianskou participáciou. Priniesol demokratické teórie do sféry praktickosti z metafyzickej domény. Ako jeden z prvých porovnával spoločenské systémy a politické režimy. Pokúsil sa stanoviť hodnoty prostredníctvom porovnávania rôznych spoločností s rovnakými druhmi sociálnych vzťahov. Pre jeho prínos v politológii, ako aj v sociológii ho **Raymond Aron** vyhlásil za „*komparatívneho sociológa par excellence*“ (Aron, 1967, s. 615).

Pre **Tocquevilla** symbolizovala demokracia všetky formy egalitárskych tendencií, ktoré neredukoval len na formálnu politickú rovnosť a rovné zaobchádzanie pred zákonom. Vo svojej teórii formoval predstavu systematického odňatia sociálnej a kultúrnej prestíže aristokracie a odstránenia ekonomickej nerovnosti a nestability rovnosti podmienok. Vychádzal zo základnej kauzality života v Amerike, kde na základe pozorovania spoločenského vývoja konštatoval, že v prípade, ak budú ľudia súťažiť o vlastníctvo v rovných podmienkach, práve to zabezpečí, že spoločnosť bude profitovať ako celok. Domnieval sa, že Amerika poskytla takéto podmienky novým obchodníkom, ktorí nevlastnili majetok a boli vystavení otvorenej a rovnej vzájomnej konkurencii. Vnímal túto rovnosť ako prvok, ktorý ovplyvňuje

celú americkú spoločnosť. Podľa neho práve rovnosť podmienok určuje nové maximá vládnutia. Uvedomil si, že vplyv týchto faktorov sa rozširuje mimo politických zvykov a zákonov. Za konzekvenciu rovnosti podmienok autor považoval „individualizmus“ ako oprávnený pocit, resp. potrebu občanov izolovať sa od spoločenskej masy. Takto si občan formuje úzku sociálnu skupinu. Individualizmus v zmysle princípu preferencie stojí na konci demokratickej revolúcie, ktorá spôsobí kolaps aristokracie a človek získa slobodu. Individualizmus akumuluje konflikt generovaný partikulárnymi záujmami. V tomto momente sa štátny despotizmus stáva principiálnou hrozbou moderných národov. Sociálny život podlieha stálej presile sociálnych inštitúcií, ktoré paradoxne prezentujú spoločnosť ako jednotnú. **Tocqueville** predpovedal, že systém sa dostane do obdobia, v ktorom demokratický mechanizmus bude odolávať nerovnosti moci a bude kontrolovať výhradné práva v mene postupnej koncentrácie moci v rukách centralizovaného administratívneho štátu. Ako zásadný politický problém pomenoval situáciu, v ktorej demokratická revolúcia poskytuje možnosť štátu zneužívať nadobudnutú moc voči občanom, na úkor ich osobnej slobody. Trvá na tom, že rovnosť so slobodou nemôže byť chránená redukovaním štátnych inštitúcií na minimum. Dôvodom je, že samotní občania žijúci na území demokratického štátu sú zviazaní podrobiť sa politickej autorite, bez ktorej by panoval chaos. To je primárny dôvod, prečo **Tocqueville** apeloval na občiansku participáciu v rámci demokratických inštitúcií.

Tocqueville sa tiež zameriaval na rast a vývoj občianskych združení, ktoré majú potenciál kontrolovať despotickejšiu vlastnosť štátu. Tieto združenia tiež prichádzajú do vzájomného konfliktu. Ten, zdá sa, nastáva v momente, keď občianske združenia namiesto toho, aby ovplyvňovali štát, sú samy štátom ovplyvňované. To spôsobuje, že niektoré združenia začnú podporovať despotickejšiu silu štátu, a tak sa dostávajú do konfliktu s ďalšími združeniami. V podstate ktokoľvek začne podporovať unifikáciu štátu a občianskej spoločnosti, ohrozuje tým demokratickú revolúciu. Autor takisto poukazuje na vznik typu socialistickej občianskej spoločnosti založenej na rovnosti a nie na hierarchii. Tento fakt robí z pluralitných a samoorganizovaných občianskych združení dôležitý prvok demokracie. Takže **Tocquevillova** požiadavka vysokej úrovne participácie v politických, ako aj v občianskych aktivitách je oprávnená.

Sudipta Kaviraj

Sudipta Kaviraj vníma prepojenie medzi demokraciou a sociálnou rovnosťou v kontexte prípadu indického zlyhania aplikácie marxistickej verzie revolúcie, pričom na druhej strane podľa neho India uspela minimálne v jednom **Tocquevillovom** teoretickom predpoklade. V Indii podľa **Kaviraja** došlo k postupnému procesu demokratickej zmeny usmerneného prevažne prostredníctvom ústavného mechanizmu poskytovania rovnosti slabším (v indickom prípade „nižším“) častiam spoločnosti (Kaviraj, 1998). Preto v Indii nedošlo k uskutočneniu revolučného skoku k diktatúre proletariátu dosiahnutom v prípade realizácie marxistického typu revolúcie.

Sudipta Kaviraj postavil svoj hlavný argument na predpoklade, že v prípade, ak oddelíme indickú demokraciu od jej najproblematickejších (sociálnych a ekonomických) vplyvov, môžeme pozorovať na tomto prípade rozširovanie politickej rovnosti do všetkých sekcií indickej spoločnosti. Z praktického hľadiska sa vlády indických štátov pokúšajú o rozšírenie myšlienky rovnosti do ekonomickej a sociálnej sféry prostredníctvom politiky rezervácie (reservation policy). Konzekvenciou týchto opatrení boli nepokoje vyšších stredných spoločenských vrstiev, ktoré neprijímali takýto spôsob prístupu celej spoločnosti k demokracii. **Kaviraj** kritizuje zavádzanie opatrení, ktoré rozkladali dominantné politické a sociálne skupiny tým, že vnášali svoje predstavy rekonštrukcie ako nápravu existujúceho systému nerovnosti. V tomto bode ešte v žiadnom prípade neboli seriózne redukované sociálne privilégia. Politický vývoj po získaní nezávislosti Indie takisto pomohol dominantným vrstvám v snahe porozumieť tomuto trendu.

Kaviraj sa pokúša definovať vzťah demokracie a modernity. Predpokladá, že triumf **Tocquevillovej** verzie demokracie v Indii je sprostredkovaný takými procesmi a súvislosťami v prevládajúcich sociálnych vzťahoch, ktoré prepožičiavajú indickému prípadu špecifickú kombináciu spoločenského pôsobenia a asociovaných záväzkov. Modernita nie je podľa **Kaviraja** len názvom časového procesu, ale predstavuje takú periódu v histórii, v ktorej niektoré procesy sociálnej zmeny inklinujú k prekombinovanosti. Pôsobia na moderný štát industrializáciou a rozvojom nacionalizmu. Na druhej strane tieto procesy nemusia navzájom nutne súvisieť. **Kaviraj** rozdelil ich pôsobenie do dvoch pozícií: a) poloha ich vnútornej súslednosti, do ktorej zaradil napr. súvislosti medzi spotrebiteľom a kapitálovým tovarom, b) súslednosť medzi samotnými makro procesmi, ako napríklad volenie bez vzdelanosti, demokracia

v súvislosti so sekulárnymi inštitúciami (Kaviraj, 2000). Následne činitele, ktoré sa vykryštalizujú do určitých sociálnych konzekvencií, priamo závisia od vzájomných prepojení a vplyvov. Z dôvodu, že moderné procesy transformujú tradičné procesy, ktoré sa v každej spoločnosti odlišujú, je pre **Kaviraja** prirodzené predpokladať, že modernita nadobúda odlišné formy. Konzekvenciou bude vnímanie demokracie nielen ako súhrnu pravidiel striktné spätých so západnými politickými systémami (britským, americkým, konsociačným), ale ako všeobecných princípov rovnosti a konsenzu, typických pre indickú praktickú improvizáciu.

Kaviraj zdôrazňuje, že **Tocqueville** vnímal výrazný rozdiel medzi demokratickou transformáciou ako procesom prebiehajúcim v Európe, Amerike, pričom jeho základným kritériom rozdielnosti sú odlišné regionálne podmienky (Tocquille, 1961). **Kaviraj** však poukazuje na určitú formu explanačného extrémizmu **Tocquevillovej** teórie demokracie. Ako explanačný alebo teoretický extrémizmus chápe **Tocquevillovu** tendenciu absolutizovať partikulárny element historických procesov a chápanie histórie ako nerealistickej, čo sa javilo ako jediná relevantná kauzalita vo svete. **Kaviraj** paradoxne uvažuje, že práve toto sú dôvody výnimočnej sily týchto hypotéz a zároveň slabosti pretransformovať ich do seriózných analýz. Autor si v tomto kontexte kládol otázky, či sa vzťahujú alebo nevzťahujú na skutočné procesy v historickom svete. Takýto **Kavirajov** výklad platí pre **Tocquevillovo** porovnanie demokracie s rovnosťou podmienok¹.

Ako ďalší problém v **Tocquevillovej** teórii **Kaviraj** vidí nejednoznačnosť vo vnímaní stavu distribútora vzťahov, ktoré sú určované „rovnosťou podmienok“, pričom mal skôr na mysli rozličné situácie. Prvou boli podmienky prvých usadlíkov v Amerike alebo v odľahlých mestách, ktoré kedysi **Tocqueville** navštívil. V tom období vnímal, že neexistovali rodiny, ktoré by boli zásadne bohatšie, čo predstavovalo podmienku relatívne nízkej nerovnosti. V podstate si **Tocqueville** zadefinoval situácie, v ktorých nerovnosť bohatstva existovala, ale bohatstvo definoval ako samo o sebe nestabilné, nepredvídateľné, pričom v jeho jazyku je bohatstvo nadobúdané, ale aj strácané. Niekedy naznačoval tri odlišné vnímania tej istej myšlienky. Z dôvodu, že obrovské bohatstvo je nestále, na rozdiel od aristokratickej spoločnosti, táto skutočnosť nevytvára

---

¹ Niektorí odborníci, vrátane **Jamesa Milla** videli problém v asimilácii sociálnej rovnosti s demokraciou. U **Milla** prispôsobiteľnosť hodnôt predstavovala potrebu existencie formálneho princípu politickej rovnosti a nič viac (Mill, 1961, s. xlix-xlii).

určitý druh sociálnej prestíže pre buržoáziu. Aj keď buržoázia môže byť majetnejšia, ako bývalí aristokrati, nedisponuje sociálnymi výhodami vďaka tomuto bohatstvu. Naopak, v podmienkach politického egalitarizmu buržoázia často čelí nepriateľstvu (Tocqueville, 1961).

Podľa **Kaviraja Tocquevilleova** demokracia zastupuje všetky formy egalitárskych tendencií, a to nielen formálnu, politickú rovnosť rovnakého prístupu a zaobchádzania pred zákonom, ale takisto všeobecne známu sociálnu a kultúrnu stratu prestíže aristokracie a nestálych ekonomických podmienok. **Tocqueville** veril že prostredníctvom demokracie, bude kapitalistická nerovnosť modifikovaná, respektíve vyrovnaná, a nerovnosť bude po všetkých stránkach redukovaná. Po druhé, jeho obraz tvorby nerovnosti prostredníctvom individuálne naakumulovaného bohatstva, ktoré nebolo založené na vlastníctve pozemkov a nebolo chránené legálnymi reguláciami a sankciami, bolo ľahko pominuteľné a neprodukovalo sociálnu prestíž. Preto „manufaktúrna“ aristokracia nikdy nemohla byť skutočnou aristokraciou vlastniacou pôdu.

Sudipta Kaviraj sa domnieva, že **Tocquevilleovo** myslenie poskytuje popis takej kombinácie znakov, ktoré sú reflektované aj v indickej demokracii. V tomto zmysle **Kaviraj** navrhuje metodologické a epistemologické privlastnenie **Tocquevillovej** teórie ako celku. Pre nás je teda podstatné preskúmať, ako sociálne prostriedky zodpovedajú prvotnému chápaniu demokracie. V indickom kontexte sú princípy rovnosti disjunktívne princípom hierarchie na ktorých bola aristokracia, ale aj kastová spoločnosť založená. V prípade, že je princíp rovnosti uvedený do jednej sféry, politickej, má tendenciu rozširovať sa do ďalších, ako napríklad spoločenskej, ale aj kultúrnej. Takýmto spôsobom dochádza k nabúraníu privilégií v aristokratickej a kastej spoločnosti a vzápätí dochádza k vzniku požiadaviek rovnosti, napr. v ekonomickej sfére. **Sudipta Kaviraj** svojimi úvahami dokazuje, že **Tocquevillovu** teóriu nie je nutné limitovať len na americký kontext. Navyše **Kavirajov** pohľad na **Tocquevillovu** prácu ju môže obohatiť o marxistickú povahu, a to v zmysle tvrdenia, že nedostatky **Tocquevillovej** teórie boli úplným opakom **Marxovej**. **Tocqueville** podcenil nerovnovážnu silu kapitalistickej ekonomiky, jej schopnosť modifikovať až nahrádzať egalitárske princípy formálnej demokracie. Na druhej strane **Marx** podcenil silu demokratickej politickej moci a jej kapacitu zavádzať egalitárne distributívne režimy do princípov odporujúcich kapitalizmu. Preto môžeme tvrdiť, že v rámci európskych podmienok už **Tocqueville** abstrahoval od svojho obrazu, ktorý

musí byť upravený na indický prípad. Ani podľa **Tocquevillovej** terminológie nie je možné vnášať distributívne režimy do absolutistického štátu, aristokratickej spoločnosti a do rastúcej kapitalistickej ekonomiky. V tomto kontexte pôsobia demokratické princípy a proces modifikácie a reštrukturalizácie spoločnosti inak (Kaviraj, 2000, s. 94).

India

V prípade, že chceme čerpať z **Tocquevillovej** teórie, musíme sa rovnako pozrieť na základné podmienky, v akých bola indická demokracia zavádzaná. Tradičná indická kastová spoločnosť nebola aristokratická v plnom slova zmysle. V aristokratickej spoločnosti sa nachádzajú určité nerovnosti (kultúrny status, kontrola nad politickou mocou, kontrola nad ekonomikou), pričom boli skôr symetrické a jednotné. V kastovej spoločnosti je skôr tendencia asymetrie a diferencovania. Až príchodom koloniálnej moci sa objavili možnosti vzniku novej elity, ktorá je trochu podobná aristokratickej. Stanovením súvislostí neredukovateľné na európsku prax, demokratické pravidlá a ustanovenia museli podstúpiť značnú adaptáciu, ak mali riešiť problém sociálnej nerovnosti špecifickej indickej sociálnej reality. **Kaviraj** vychádza z predpokladu, že sociálna rovnosť je vždy formovaná do určitého typu štruktúry a nerovnosť sama o sebe môže byť štruktúrovaná odlišne, podľa rôznych princípov a s rôznymi konzekvenciami na celkovú sociálnu formu spoločnosti.

V prípade Indie sa nám otvára diskusia, ako demokracia ovplyvní nerovnosť štruktúrovanú do rôznych podôb, ktoré predstavujú kasty a triedy v spoločnosti. Kastová nerovnosť má svoje základy v uplatňovaní kastového poriadku, pričom zvyky majú svoje lokálne a praktické špecifiká. **Kaviraj** nezachádza do podrobnosti v téme demokratických princípov, resp. detailne sa nezaobrá útlakom nižších kást a zároveň ich voličskou prevahou. **Kaviraj** označil intelektuálne rozlišovanie ľudských bytostí za konšpiráciu vyšších tried, ktorá vychádzala zo základnej logiky pochádzajúcej z obdobia kolonializmu. Politika kolonializmu uplatňovala ad absurdum rozdiely medzi skupinami ľudí, ktorí hovorili a nehovorili anglicky. Keď sa pristavíme pri lingvistickej problematike, aj zavedenie angličtiny do akademického prostredia vníma **Kaviraj** ako negatívne a ako dôvod, ktorý umožňuje držať ľudí z nižších kást mimo vzdelania, a teda aj možnosti dosiahnuť lepšie pracovné pozície. **Kaviraj** označuje existenciu prepojenia medzi kultúrnou výnimočnosťou a sociálnymi privilégiami, za príčinu samotnej politiky privilégií. Ako praktická konzekvencia sa v tomto prípade objavuje určitý mechanizmus, v ktorom je určitá forma

väčšinovej politiky, zvyčajne prostredníctvom pôsobenia zvolenej vlády, ktorá získala právo prepožičať význačné postavenie určitým vybraným ľuďom. Ako príklad tejto situácie **Kaviraj** uvádza režim **Indíry Gándhíovej**, spolu s vážnymi negatívnymi dôsledkami prejavujúcimi sa prevažne v kultúre a školstve.

Z týchto faktov **Kaviraj** uzatvára svoje myšlienky konštatovaním, že v období, keď bola v Indii rozširovaná prvotná myšlienka demokracie, spoločnosť bola stále založená na komplexe skupín kást a tried. Po zavedení konštitučnej demokracie boli privilegované pozície vyšších kást napádané. Túto situáciu označuje ako pomalý proces pôsobenia demokracie, ktorý prinútil konkrétne triedy rekonštruovať a pretvoriť si štruktúru nerovnosti. Autor kritizoval aj praktiku strany Indického národného kongresu, ktorej vládna elita sa rozhodla udržať svoje sociálne výhody na pilieroch koloniálneho systému polície, byrokracie a vzdelávacieho systému (Kaviraj, 1998). Za takýchto podmienok oba aparáty koloniálneho štátu, donucovací aj administratívny, zostal zachovaný a stal sa hlavnou cestou a zároveň baštou nerovných štruktúr kolonializmu v indickej spoločnosti.

Podľa **Kaviraja** existuje aj kultúrny rozdiel medzi privilegovanými a masami. Ako bolo naznačené, prvé počiatky pochádzajú aj z jazykovej bariéry, ktorá sa rozšírila na jazyk hindi, prijatý za oficiálny jazyk, ale ovládaný obyvateľmi prevažne severnej časti Indie. Do značnej miery bola týmto krokom znevýhodnená angličtina, čo opäť prispelo k rozlišovaniu určitých skupín v spoločnosti.

Postupne sa do rétoriky ideologického systému infiltrovala radikalizovaná myšlienkami rovnosti. Systém do istej miery inkorporoval ďalšie formy nerovnosti, založenej na kapitalistickom rozvoji. Vládny protekcionizmus podporoval indický kapitalizmus a ekonomická štruktúra bola rozvíjaná podobne ako administratívna. **Kaviraj** sa odvolával na **Tocquevillovu** teóriu v snahe porozumieť, aké procesy prebiehali v segmentovanej indickej spoločnosti v období, keď boli zavádzané princípy demokratického zriadenia. **Tocqueville** sa obával jedného možného trendu, ktorým bola možnosť, že demokratická spoločnosť môže prestať vnímať a rozlišovať kultúrne znaky, pričom sa práve **Tocqueville** stal prvým teoretikom, ktorý anticipoval vzostup západnej masovej kultúry, v ktorej demokracia implikovala tlak rovnosti a homogenity v kultúre. **Kaviraj** dodáva, že tieto tlaky môžu mať dva rôzne výsledky: a) kultúra spoločnosti pod tlakom demokratickej sily bude mať tendenciu podporovať princíp rovnosti alebo prinajmenšom jej dostupnosť prostredníctvom kultivovanosti alebo b) môže mať opačný smer. Toto je **Kavirajov** analytický

model, v ktorého historickom svetle je spoločnosť zriedkakedy podriadená čisto princípu rovnosti podporujúceho určitú aktivitu v spoločnosti. Podľa **Kaviraja** je to spôsobené predovšetkým preto, lebo demokracia pôsobí a ovplyvňuje individuálne sociálne praktiky a ich sféru pôsobnosti odlišne (Kaviraj, 1998). Podľa **Kavirajovej** koncepcie predstavuje India kompletný obraz zostavený z oboch trendov v rôznych sociálnych sférach a tvrdí, že existujú len minimálne pochybnosti, či môžeme hovoriť o Indii ako o jednotnom celku. Na ilustráciu autor uvádza konkrétny príklad Kalkaty (hlavné mesto štátu Západné Bengálsko) na detailnejšie vysvetlenie týchto trendov. Uvádza, že v roku 1950 bola ešte geografia Bengálska odlišná. Samotné mesto Kalkata bolo mnohojazyčné. Formálna stredná vrstva Bengálčanov bola výrazne odlišná od nižšej z jazykového dôvodu. Spoločné snahy médií, produkcia filmov, pôsobenie sociálnej rivality zásadne vyzdvihla hovorenú bengálčinu a následne ju homogenizovala. Ani tento trend nepriniesol minimálne jazykovú jednotu. Ľudia z vyšších kást hľadali nové znaky odlišnosti a začali rozprávať len anglicky alebo bengálsky s anglickým prízvukom. Tieto znaky v jazyku naznačovali komunikujúcim ich vzájomný status (Kaviraj, 1998). Táto modelová situácia bola realitou celoidickej vyššej spoločnosti, dokazujúc fakt, že v spoločnosti trendy stúpajúcej alebo klesajúcej rovnosti pôsobia spoločne. Takisto to dokazuje, že demokracia vyvíja nátlak zrovnoprávnenia na rôzne spoločenské triedy, ktoré na tento vplyv reagujú rozlične. Vyššie triedy sa pokúšajú anulovať proces zrovnoprávňovania vo forme latentnej nuansy, zatiaľ čo utláčaná časť indickej spoločnosti podporuje zrovnoprávnenie. Politika rezervácií postov pre nižšie kasty (other backward classes - OBC) naznačuje, že tento proces nie je minulosťou, potrvá dlhšie obdobie a zatiaľ nie sú jasné tak na politickom, ako ani na vedeckom poli dôsledky týchto politických riešení. História nezávislej Indie je jedným z dôkazov mobilizačného záujmu o skupiny s nižším postavením, o členov nižších kást a chudobných v podobe rezervovania postov v politických inštitúciách a zároveň snahou stredných a vyšších kást obrániť svoje výhody vo verejných inštitúciách. Tento proces vyústil do systému, ktorý podľahol volebným tlakom využívaným rozličnými skupinami, čo do určitej miery spôsobilo rozklad demokratických štátnych inštitúcií. Je nevyhnutné spomenúť, že nepokoj, ktorý vznikol po sformovaní UPA koalície (United Progressive Alliance) po pridelení 27 % pre OBC (other backward classes), v celej Indii došlo k masívnym štrajkom skupín s vyšším postavením (napr. doktorov), ktoré rozvírili novú diskusiu na tému reálnej akceptácie členov nižších kást v praktickej rovine. Prístup médií podnietil v tejto téme silnú loby, na dôkaz toho,

že vyššie spoločenské triedy stále dominujú, napr. médiám, a majú stále schopnosť donucovať nižšie spoločenské triedy vykonávať len určitý druh práce. Celá diskusia bola pomenovaná ako „*chvilka rezervačnej poézie*“. Vyššie triedy celú situáciu podcenili, pretože jej meritom bolo verejné, celoindické otvorenie témy sporu sociálnej nerovnosti (Kaviraj, 1998, s. 166-167).

V indickom systéme, pôsobí veľmi silná spoločenská doména, ktorá sa v zásade delí na občiansku spoločnosť a politickú spoločnosť. Do tohto vzťahu už tradične výrazne zasahuje štát s cieľom priniesť zmeny. Pojem občianskej spoločnosti sa vzťahuje v zmysle klasických textov modernej sociálnej teórie na demokratické inštitúcie moderného spoločenského života, majúceho pôvod v západnej spoločnosti, založenej na rovnosti, autonómii, slobode, deliberatívnom procese rozhodovania, uznaní práv a povinností všetkých členov spoločnosti. V modernej histórii krajiny sa objavuje občianska spoločnosť, ktorá však v plnej miere neuznáva tieto princípy. V záujme ovládateľnosti indickej sociálnej reality a demokracie je potrebné dosiahnuť rovnováhu medzi týmito troma doménami: politická, občianska spoločnosť, demokratické inštitúcie. Preto obrátíme pozornosť na tému inštitúcií občianskej spoločnosti, ktoré zohrávajú veľmi dôležitú úlohu v procese vyvažovania.

V **Kavirajovej** teórii nachádzame diskusiu o úlohe týchto inštitúcií v Indii. Argumentuje, že občianska spoločnosť v Indii zvyčajne vyjadruje inštitúcie moderného spoločenského života, ktoré boli zostavené nacionalistickou elitou v aréne koloniálnej modernity, predstavujúc antikoloniálny boj, a vyjadrovali želanie elít, predstavovať vo svojej vlastnej podobe modernitu, podobajúcu sa západnej. Takisto tvrdí, že v Indii bola občianska spoločnosť a jej tiché uznanie liberálnych premis sociálnej existencie len čiastočná a limitovaná. Závažnejšou bola skutočnosť, že sa sformoval malý, privilegovaný okruh ľudí, ktorí rozumeli inkorporovaným moderným pravidlám, ktoré sa však ťažko rozšírili do povedomia a života chudobných a más žijúcich mimo veľkých miest. Zámernosť tejto praxe koloniálnej občianskej spoločnosti bola dokázateľná (Kaviraj, Khilnani, 2001). Pri pozorovaní riadenia selektovanej občianskej spoločnosti existuje ďalší faktor. Spoločenský život, ktorý vypukol v koloniálnej Indii, tak zahŕňa spoločnosť dvoch typov. Iba jedna z nich mala podobu čistej občianskej spoločnosti², pre ktorú bolo prirodzené zakladať spoločenstvá s určitým

---

² Existuje rozdiel medzi verejnosťou a občianskou spoločnosťou, ktoré reprezentujú dve základné formy zjednocovania ľudských želaní. Podľa teórie **Ferdinanda Tonniesa** verejnosť je starší pojem ako občianska spoločnosť nielen ako pomenovanie skupiny ľudí, ale aj ako fenomén, pričom

zámerom (napr. rozvoj vedy, aplikovanie západného štýlu výučby, z dôvodu založenia odborných časopisov, za existujúcich podmienok využívali princíp otvoreného prístupu k ekonomickým a k intelektuálnym záujmom). V indickej spoločnosti takisto figurovali extrémne vplyvné asociácie, založené na vernosti vo význam kást, vlasti a jazyka. Združenia sa usilovali o určitý druh univerzálneho členstva, ako napr. Kayastha Sabha, ktorá ešte v súčasnosti pôsobí a je veľmi úspešnou štátnou asociáciou. Takýmto spôsobom vznikali združenia s cieľom vyvíjať tlak na koloniálny štát, vplývať na verejnú politiku, pričom boli výlučne založené na občianskych kritériách. Z druhého uhla pohľadu využívali komplex opačného princípu univerzality prístupu a členstva. Pre indických politikov spočíval problém v tom, že opäť masy občanov žijúcich prevažne mimo miest neboli zapájané do žiadnych občianskych aktivít, pretože neboli vzdelané britským spôsobom, ktorý v podstate poskytol elitám tieto koncepty a politickú orientáciu.

V 70. rokoch došlo k miernej zmene celospoločenskej atmosféry. Význam demokracie sa začal spájať predovšetkým s vidieckym elektorátom, ktorý sám seba menej vnímal ako jednotlivcov zoskupených do dočasných zoskupení. Politická aktivita týchto komunít sa prejavovala v demokratickej aréne tak, že sa alternoval význam a konzekvencie všetkých demokratických procedúr. Príležitostne sa vytvárali tenzie medzi individualistickými premisami legálne konštituovaných štruktúr a komunitne orientovanými voličskými skupinami. Tento vývoj naznačoval, že celá debata o občianskej spoločnosti pramení z hlbokého rozčarovania na tému štát a spôsob jeho riadenia. **Kaviraj** sa domnieva, že to je v istom zmysle aplikácia **Tocquevillovej** idey moderného štátu na krajinu tretieho sveta, ktorá mala taký silný vplyv, že jej podľahli jednotlivci, ktorí sú v každom prípade systematicky atomizovaní ekonomickým procesom kapitalizmu a ovplyvnení kolektívnymi orgánmi. Takéto sprostredkované združenia vyplňajú priestor medzi štátom a jednotlivcami.

Existuje aj ďalšia „protištátna“ pozícia, z ktorej môžeme celú situáciu vnímať. Občianska spoločnosť môže predstavovať všetky sociálne organizácie okrem štátu, ktorý by mali zahŕňať nielen spoločnosti založené na občianskych, ale aj na komunitných princípoch. Eventuálne môžeme využiť reštriktívnejší význam, ktorý implikuje možnosť obmedzenia štátu, nie nejakou sociálnou organizáciou, ale len aktérom správneho druhu, ktorým je občianska spoločnosť. **Kaviraj** tvrdí, že druhá možnosť nezahŕňa verejné skupiny,

---

občianska spoločnosť je nestála a povrchná (Tonnies, 1931).

vyskytujúce sa v občianskej spoločnosti. Môžeme však konštatovať, že občianska spoločnosť je v Indii v skutočnosti vnímaná cez prizmu inštitúcie, ktorá je kontrolovaná privilegovanými skupinami. Okrem toho individualita ľudí, občanov nedospela do bodu, v ktorom by ľudia nemuseli nutne prináležať ich komunite. India je štátom, ktorý sa stále pokúša zaviesť zaužívané princípu individuality do občianskeho a politického povedomia, aj keď sa o to pokúša rôznymi afirmatívnymi akciami, ako je napríklad politika rezervácie, ktorej konzekvencií ešte len budeme svedkami.

Kavirajov pokus aplikovať **Tocquevillovu** teóriu vzťahu demokracie a občianskej spoločnosti na indický prípad má svoju hodnotu. Mnohé teoretické úvahy upozorňujú na fakt, že rozvoj princípu rovnosti je základným pilierom indickej demokracie. Ako spomenul **Tocqueville**, vývoj takéhoto princípu je podstatný v hierarchickej a segmentovanej spoločnosti, ale len ťažko mohol predpovedať, aký ťažký bude tento proces.

Partha Chatterjee

Indológ **Partha Chatterjee** sa takisto podrobne venoval téme demokracie, občianskej spoločnosti a politickej spoločnosti. Jeho úvahy sú podobné **Kavirajovým** v uznaní dôležitosti historického momentu vyhlásenia nezávislosti krajiny, ktorej pomohli elity strany Indického národného kongresu, ktoré následne centralizovali štát. Rozdelenie Indie, silná aktivita Moslimskej ligy, nejednotnosť krajiny, to všetko prispelo podľa **Chatterjeho** k súčasnému obrazu Indie. Takisto tieto procesy umožnili sformovať novú vládnucu koalíciu, v ktorej industriálna buržoázia a mestská inteligencia získali ústrednú úlohu. Táto skupina z dôvodu volebných ziskov zahŕňala v sebe rurálne majetné triedy s lokálnym vplyvom vo volebných obvodoch a v celých oblastiach. Okrem toho vznik novej štruktúry štátu bol určitým stupňom politického procesu masovej mobilizácie podpory štátnej politiky. Presadzovanie takejto taktiky sa vzťahovalo prevažne na dominantnú stranu kongresu, ako to pomenoval **Rajni Kothari** „kongresový systém“, ktorý bol hlavným predmetom jeho záujmu klasického štúdia indickej politiky v období pred štiepením strany do roku 1969 (Kothari, 1970, s. 125). **Chatterjee** vníma tento projekt modernizácie ako najvýraznejší úspech **Nehruovej** éry, ktorá položila inštitucionálne a ideologické základy penetrácie národného štátu do domén sociálnych aktivít, v minulosti nedotknutých štátom. Štát sa postupne začal orientovať aj na princípy fungovania všetkých častí indickej spoločnosti (Chatterjee, 1998). Čo sa týka

procesu modernizácie, z historického hľadiska iniciovaného **Nehruom** a neskôr vládou strany kongresu, **Partha Chatterjee** ho spája s inštitúciami občianskej spoločnosti v krajine. Z jeho pohľadu všetci vedci, ktorí a) vnímajú indickú politiku ako boj a b) predpovedajú nahradenie dominancie existujúceho politického zriadenia, v ktorom sú spoločenské požiadavky vyjadrované volebným tlakom dominujúcemu v celej Indii, ktorí c) hovoria o politických rozkazoch štátnej hegemonie prevládajúcej nad spoločnosťou, tí, ktorí d) vyslovujú v prípade Indie špecifickú definíciu občianskej spoločnosti, patria podľa **Chatterjeho** k obmedzeným protežantom logiky „centrizmu“. Podľa autora všetky inštitúcie mimo štátnej domény sú inštitúciami občianskej spoločnosti a naznačujú vývoj jedných z najdôležitejších zmien v Indii. Takisto poukazuje na fakt, že existovali určité vládne potreby, ktoré museli byť rozšírené do všetkých sektorov populácie, ktoré neboli definované ako časti občianskej spoločnosti. To si vyžadovalo detailné poznanie o spoločnosti, resp. o rôznych skupinách a o ich aktuálnych empirických a behaviorálnych charakteristikách (Chatterjee, 1998). Následne mohli byť formulované štátne politiky. V politickej sfére dominovali ekonomické princípy, posudzované na základe spotrebovaných zdrojov a následnej spätnej väzby. Obyvateľstvo bolo empirickým objektom vládnej politiky, a nie občania. **Chatterjee** definoval oblasť suverenity a mocenstva, ktoré korešpondovali diskurzu práv a politiky, ktoré boli inkorporované do politickej arény národného štátu **Nehruovej** éry.

Od obdobia formovania indického národného štátu existovali vnútorné rozpory medzi modernizačnými tendenciami a ich praktickou nadväznosťou na demokraciu. Tieto protiklady sa mali pôvodne riešiť politickými zásahmi. Indická spoločnosť bola nejasnou sférou, riadenou postupnými kompromismi. Takýto projekt si podľa autora vyžadoval organizačnú štruktúru, politický manažment a efektívne politické vodcovstvo. Postupne vznikala politická spoločnosť, ktorá vytvárala priestor, v ktorom absentovali legálne koncepty a úlohou zadefinovať vzťah medzi štátom a občianskou spoločnosťou. Takto boli narušené aj existujúce pravidlá rozpoznávajúce legálne fikcie rovnoprávneho občianstva, ktoré nikdy neboli aplikovateľné. **Chatterjee** hovoril v dvoch jazykoch – v právnom aj v politickom.

Chatterjee argumentuje, že obdobie **Nehruovho** vládnutia bolo tým, v ktorom bola politická spoločnosť relatívne efektívne zorganizovaná na zmiernenie frikcie štátu a občianskej spoločnosti. Tlak sa zostril v 70. rokoch, keď **Indira Gándhiová** začala s centralizáciou vládnych úradov a funkcií. Politizácia byrokracie vyústila do paralelného procesu rozptyľovania

a fragmentácie politickej spoločnosti, v ktorej novo mobilizované skupiny začali formulovať a prejavovať svoje požiadavky týkajúce sa rozvoja, využívaním jazyka práv a seba reprezentácie. Tieto tendencie výrazne zosilneli v posledných dvoch desaťročiach do bodu, keď bolo frekventovanejšie ako v období po získaní nezávislosti stanovovať alternatívu modernity a tlaku demokracie. **Chatterjee** v skutočnosti naznačuje, že najväčšmi významným dejiskom transformácií počas koloniálneho obdobia bola občianska spoločnosť, pričom transformačný proces v postkoloniálnom období prebiehal majoritne v politickej spoločnosti. Rámcovou otázkou v téme sociálnych transformácií koloniálneho obdobia bola modernita a v politickej spoločnosti v postkoloniálnom období bola demokracia. Navyše autor dodáva, že v kontexte najnovšej fázy globalizácie kapitálu môžeme sledovať rast opozície medzi modernitou a demokraciou, teda aj medzi občianskou a politickou spoločnosťou. Preto **Chatterjee** navrhuje aby sa občianska spoločnosť stala arénou modernity a politická spoločnosť arénou, v ktorej by sa kumulovali požiadavky demokratizácie. V **Tocquevillovom** vnímaní, boli politické združenia otvorenými školami, v ktorých boli občania vzdelávaní v zmysle myšlienky zjednocovania. Navyše pomáhali rozvíjať vzájomnú zdvorilosť a kultúru správania ľudí, ktorí túto rovnosť pred tým nepoznali. V jeho obraze občianske združenia pripravovali cestu politickým, ale umením politických asociácií bol rozvoj a zlepšovanie techník občianskych projektov (Tocqueville, 1963). **Chatterjee** upozornil na to, že **Tocqueville** bol prvým teoretikom, ktorý dokonale popísal kreovanie mravného étosu individualizmu ako náhradu občianstva. Poukazuje však aj na to, že nedostatok občianstva sa objavuje v menšom meradle pri rozvoji a uplatňovaní princípu rovnosti ako pri uplatňovaní metód centralizovanej administratívy ako inštrumentu modernizačných reforiem. To je podľa **Chatterjeeho** rovnaký prípad ako v postkoloniálnej Indii. Postkoloniálny indický štát inicioval proces modernizácie namiesto reformácie zákonných opatrení a občianska spoločnosť namiesto vzdorovania podporovala tento trend. To je podľa **Chatterjeeho** dôvod, prečo politická spoločnosť zohráva aktívnejšiu rolu, ako prevažná elitistická a občianska spoločnosť.

Tocqueville takisto zachytil vzťah medzi občianskymi a politickými asociáciami, ktoré si vzájomne budujú základ na ich rozširovanie v spoločnosti. Veril, že politické asociácie môžu pomáhať demokratizácii spoločnosti. Indický experiment naznačuje, že občianska a politická spoločnosť sú niekedy v konflikte, čím negujú svoj vplyv. Tento spor dokazuje, že demokracia robí

nátlak na zrovnoprávnenie spoločnosti. V zmysle argumentácie **Tocquevilla**, egalitárstvo takisto overuje túto schopnosť demokracie. Inými slovami, elity v rámci spoločnosti sa snažia kontrolovať šírenie princípu rovnosti. V západných spoločnostiach sa na to využíva princíp kapitalistickej ekonomiky, pričom v Indii je to zmes kastovej a triednej dominancie.

Je pravdou, že v občianskej spoločnosti, v ktorej je kvantitatívne menej inštitúcií, takéto spoločnosti sú takmer neaktívne až zaniknuté, pôsobia v nich despotické normy. No akú úlohu a akú efektívnosť majú rôzne inštitúcie občianskej spoločnosti v demokracii, závisí od úrovne a od druhu participácie občanov na správe krajiny. V Indii podľa **Chatterjeeho** nezohráva občianska spoločnosť zásadnú úlohu v procese demokratizácie, ale zohráva ju politická spoločnosť, ktorá bola omnoho aktívnejšia hlavne v postkoloniálnom období. Takže tieto inštitúcie sa odlišujú v spôsobe a v miere, akou sa zapájajú do modernizačných a demokratizačných spoločenských procesov.

Partha Chatterjee pomenoval indickú občiansku spoločnosť ako socialistickú a dúfa v zlepšenie situácie v zmysle vyzdvihnutia demokratickej roly jej inštitúcií na úkor kastového systému (Chatterjee, 2000). Takisto tvrdí, že je potrebné hľadať demokratické spoločenstvo, ktoré nie je založené na princípoch hierarchie, ani na buržoáznej predstave rovnosti. To si však vyžaduje rozvoj vedeckého myslenia, aby si každý osvojil schopnosť kriticismu „spoločnej mienky“. Táto kritická aktivita už do istej miery existuje aj v indickej spoločnosti, je však potrebné ju renovovať a rozšíriť. Takýto prístup zároveň znamená, že každý človek v spoločnosti je filozofom obdarený kritickým myslením.

Rozlíšenie medzi občianskou a politickou spoločnosťou navrhnuté **Partha Chatterjeem** nie je nutne nezlučiteľné s **Tocquevillovým** hľadiskom úvah. V skutočnosti to, čo si **Tocqueville** uvedomil v amerických občianskych inštitúciách, pri **Chatterjeeho** interpretácii v prehnanej miere hovoríme o kapacite realizovať, obhajovať a ustanoviť konsenzus ako spojivo udržania spoločnosti v jednote v podmienkach demokracie. V špecifickom indickom kontexte je podstata a charakter spoločnosti odlišná, ale riešenia navrhnuté **Chatterjeem** nie sú extrémne vzdialené od **Tocquevillových**.

Preto si môžeme vziať dôležité ponaučenia z **Tocquevillových** „lekcií“ o modeli demokracie. Je potrebné vzdelávať jednotlivcov k samospráve, ktorá je nevyhnutná na existenciu efektívneho lokálneho, štátneho a federálneho vládnutia. Takisto je potrebné uvedomovať si nástrahy dôsledkov extrémneho individualizmu. V skutočnosti je individualizmus po prvýkrát popísaný **Tocquevilloom**, ale môže sa stať deliberatívne ľahostajným prvkom voči

verejnému životu a zodpovednosti aktívneho občianstva. Takisto poukazuje na to, že vytváraním viacerých možností pre občiansku participáciu a ich zapájanie do aktivít tvorby rozhodnutí, môžeme predísť rozvoju despotickej tendencie v demokracii.

Záver

V koloniálnom období Indie bola participácia limitovaná pre politické inštitúcie, čím demokracia dostávala význam režimu. V súčasnosti sme stále svedkami snahy rozširovať participáciu na veciach verejných na celé spektrum obyvateľstva, čím získava tento aspekt v spoločnosti reálnu dimenziu. Demokracia je v Indii pojmom, ktorý neoznačuje len formu vlády, ale aj víziu budúceho spôsobu života v krajine. Požiadavky detailnej demokratizácie na všetkých úrovniach štátu sú nielen vyslovované, ale postupne zapadajú do tradičnej politickej koncepcie konzultácie a konsenzu v indickej politickej filozofii.

V texte sme sa snažili poukázať na participáciu ako na centrálnu logiku demokracie, ktorá už v Indii nie je len pro forma afirmatívou akciou. Na podklade konceptov **Partha Chatterjee** a **Sudiptu Kaviraja** text poukázal na situáciu, keď sa do spoločenského povedomia inkorporovala vznikom nových sociálnych hnutí požiadavka inklúzie všetkých častí indickej spoločnosti. Ďalej text popísal nielen podmienky a prvotné impulzy na vznik občianskej spoločnosti v Indii, ale aj ich príčiny v súčasnom a historickom kontexte, ktorý sa v texte prelína. V Indii bolo realitou nielen z religiózných dôvodov, ktoré sme v tejto práci neanalyzovali, že veľké skupiny občanov neboli spočiatku zahrnuté do „demokratickej revolúcie“, čo systému zároveň odoberalo hodnotu demokratickosti. Úvahy týchto autorov o deliberatívnom modeli demokracie nám umožnili odpovedať na otázku, ako môže byť dosiahnutý konsenzus v takej heterogénnej spoločnosti. Preto sa diskusia a konsenzus stávajú nástrojom reformulácie záujmov jednotlivcov o spoločenské témy. Zároveň dochádza k motivácii a aktivácii občanov vo forme vysokej participácii na občianskej a politickej aktivite.

Z dôvodu, že demokracia tlačí na zrovnoprávnenie spoločnosti, sa môže javiť ako nevhodný filozofický a politický koncept pre indickú spoločnosť. História postkoloniálnej Indie je dôkazom zápasu, v ktorom sa dominantné sily pokúšali kontrolovať štátny aparát, pričom masy spoločnosti tlačili na sociálne zrovnoprávnenie. Procesom postupného vzniku občianskej spoločnosti a jej

inštitúcií sa tento konflikt zmiernil. Aj v súčasnosti občianskej spoločnosti dominujú elity, pričom politická spoločnosť prevzala rolu v šírení konceptu rovnoprávnosti na všetkých úrovniach. Aj táto novodobá akcia vyúsťuje do konfliktu medzi princípmi samotných trendov slobody a rovnosti. Demokracia v Indii sa začína približovať kastovo, nábožensky, rasovo vylúčeným spoločenským skupinám. Postupne sa začína vnímať ako prostriedok sociálnej rovnosti, minimalizácie nerovnosti a zlepšenia rovnosti príležitostí.

Literatúra:

- ALEXIS DE TOCQUEVILLE. 1961. *Democracy in America*. New Haven: Yale University Press, 1961.
- ALLPORT, G. W. 2004. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor, 2004. 320 s. ISBN 80-7260-125.
- ARON, R. 1967. *Les Étapes de la pensée sociologique*. Michigan: NRF press, 1967.
- CHATTERJEE, P. (ed.) 1998. *Wages of Freedom*. New Delhi: Oxford University Press, 1998.
- CHATTERJEE, P. 2000. *Nation And Its Fragments*. New Delhi: Oxford University Press, 2000.
- KAVIRAJ, S. - KHILHANI, S. (eds.) 2001. *Civil Society History and Possibilities*. New Delhi: Cambridge University Press, 2001.
- KAVIRAJ, S. 2000. *Democracy and Social Equality*. In: FRANKEL, F.R. (ed.): *Transforming India*. New Delhi: Oxford University Press, 2000.
- KAVIRAJ, S. 1998. *The Culture of Representative Democracy*. In: CHATTERJEE, P. (ed.): *Wages of Freedom*. New Delhi: Oxford University Press, 1998.
- KOTHARI, R. 1970. *Politics in India*. New Delhi: Orient Longman, 1970.
- MILL, J. 1961. *Introduction, in: Alexis de Tocqueville: Democracy in America*. New York: Schijen Books, 1961.
- TONNIES, F. 1955. *Community and Association*. London: Routledge and Kegan Paul, 1955.